

Recomandarea CM/Rec (2020)2 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind includerea istoriei romilor și/sau nomazilor¹ în programa școlară și în materialele didactice

(Adoptată de Comitetul de Miniștri pe 1 iulie 2020 la a 1380-a ședință a miniștrilor adjuncți)

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, conform prevederilor Articolului 15. B din Statutul Consiliului Europei,

Recunoscând faptul că îndelungata prezență istorică a romilor și nomazilor în Europa nu este încă recunoscută în sistemele de învățământ și că aportul lor la moștenirea culturală europeană este subestimat în cadrul învățământului oficial și neoficial, cât și de către publicul larg;

Recunoscând că învățământul și sporirea cunoștințelor publice privind contribuția romilor și nomazilor la moștenirea culturală a țărilor respective pot duce la o mai deplină înțelegere, dialog intercultural și respect reciproc;

Având în vedere că prin tradiție istoria și memoria colectivă a romilor și/sau nomazilor s-au transmis din generație în generație prin narațiuni orale;

Luând în considerare numeroasele exemple de continuă marginalizare a romilor și nomazilor și importanța predării istoriei pentru îmbunătățirea relațiilor între membrii comunităților romilor și/sau nomazilor și respectivele state membre;

Recunoscând că, conform estimărilor, cel puțin 500 000 de romi, Sinti, Yenish și membri ai comunității cunoscute drept „Zigeuner” (țigani) au fost exterminați în timpul celui de-al II-lea război mondial de către naziști și aliații lor;

Luând în considerare că lecțiile despre Holocaustul cauzat de naziști și aliații lor, cât și alte acte comise împotriva romilor și a nomazilor în Europa pot fi o unealtă eficientă de combatere a tuturor formelor de ură, discriminare și prejudecăți, precum și a radicalizării, negării Holocaustului și revizionismului;

Având în vedere că studiul istoriei constituie unul dintre cele mai importante moduri de eliminare a prejudecăților și de promovare a cunoștințelor despre diferitele grupuri care provin din aceeași zonă geografică și care au trăit aceleași evenimente istorice;

Conștienți că istoria romilor și a nomazilor este strâns legată de progresul social din ultimele secole și că romii și nomazii nu au beneficiat de acest progres (inclusiv locuri de muncă, educație, asistență medicală, locuințe sau securitate socială), lucru care a rezultat în ultima vreme într-o inegalitate a drepturilor sociale, după cum s-a demonstrat prin activitatea de monitorizare a Comitetului European al Drepturilor Sociale privind implementarea Cartei Sociale Europene (revizuită) (ETS No. 163);

Luând în considerare promisiunea făcută în Declarația adoptată la al 3-lea Summit al șefilor de state și guverne (Varșovia, 2005) de a „păstra identitatea și unitatea europeană, bazate pe valori fundamentale împărtășite, pe respectul pentru moștenirea comună și diversitatea culturală”;

¹ Termenul „romi și nomazi” este folosit la Consiliul Europei pentru a cuprinde marea diversitate a grupurilor incluse în activitatea Consiliului Europei în acest domeniu: pe de o parte a) Romi, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichals, Boyash/Rudari; b) Egipteni balcanici (Egipteni și Așcali) c) grupurile estice (Dom, Lom și Abdal); și, pe de altă parte, grupuri precum Nomazi, Yenish și populațiile desemnate de termenul administrativ „Gens du voyage”, cât și persoane care se identifică prin denumirea de Țigani. Aceasta este o notă explicativă, nu o definiție a romilor și/sau nomazilor.

Luând în considerare Planul de acțiune privind combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței, adoptat la primul Summit al șefilor de state și guverne al Consiliului Europei (Viena 1993), și îndemnul lui de a ne concentra asupra „promovării educației în domeniul drepturilor omului și respectului pentru diversitatea culturală; întăririi programelor privind eliminarea prejudecăților în studiul istoriei prin accentuarea influenței reciproce pozitive între diferitele țări, religii și ideologii în cursul dezvoltării istorice a Europei”;

Luând în considerare Declarația finală a celei de a 25-a Sesiuni a Conferinței permanente a miniștrilor educației a Consiliului Europei „Asigurarea democrației prin educație” (Bruxelles, 11-12 aprilie 2016);

Având în vedere Declarația de la Strasbourg privind romii, din 2010, în care statele membre ale Consiliului Europei au fost de acord să „ia măsuri pentru promovarea cunoștințelor despre cultura, istoria și limbile romilor și pentru înțelegerea acestora”;

Amintind Planul tematic de acțiune al Consiliului Europei privind includerea romilor și nomazilor (2016-2019), care enumeră, printre alte obiective, scopul specific de a „face eforturi pentru integrarea elementelor de programă școlară privind istoria romilor și nomazilor, destinate atât elevilor romi și nomazi, cât și celorlalți elevi și studenți”;

Luând în considerare Articolul 12 din Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale (ETS Nr 157), care afirmă că „Părțile trebuie să ia măsuri, unde este cazul, în domeniul educației și cercetării, pentru a promova cunoștințele despre cultura, istoria, limba și religia majorităților, cât și ale minorităților lor naționale. În acest context, Părțile trebuie, între altele, să ofere oportunități adecvate pentru instruirea profesorilor și accesul la manuale, și să faciliteze contactele între elevii și profesorii diferitelor comunități”;

Reamintind Recomandarea CM/Rec(2011)6 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind dialogul intercultural și imaginea celuilalt în predarea istoriei, Recomandarea CM/Rec(2009)4 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind educația romilor și nomazilor în Europa, Recomandarea Rec(2001)15 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind predarea istoriei în Europa secolului XXI și Recomandarea Rec(2000)4 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind educația copiilor romi/țigani în Europa;

Reamintind Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei 2153 (2017) privind „Promovarea includerii romilor și nomazilor”, Rezoluția Adunării Parlamentare 2106 (2016) privind „Reluarea angajamentelor de luptă împotriva anti-semitismului în Europa”, Rezoluția Adunării Parlamentare 1927 (2013) privind „Încetarea discriminării împotriva copiilor romi”, Recomandarea Adunării Parlamentare 1880 (2009) privind „Predarea istoriei în zonele de conflict și post-conflict”, cât și replica la aceasta, adoptată de Comitetul de Miniștri, și Recomandarea Adunării Parlamentare 1283 (1996) privind „Istoria și studiul istoriei în Europa”, cât și replica la aceasta, adoptată de Comitetul de Miniștri;

Reamintind Rezoluția 403 (2016) a Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei privind situația romilor și nomazilor în contextul creșterii extremismului, xenofobiei și a crizei refugiaților în Europa;

Reamintind Recomandarea de Politică Generală Nr 3 a Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) privind combaterea rasismului și intoleranței împotriva romilor/țiganilor, Recomandarea de Politică Generală Nr 10 privind combaterea rasismului și discriminării rasiale în și prin educație școlară, Recomandarea de Politică Generală Nr 13 privind combaterea anti-țigănistului și discriminării împotriva romilor și Recomandarea de Politică Generală Nr 15 privind combaterea discursului de instigare la ură;

Luând în considerare Rezoluția UNESCO din 2007 privind Comemorarea Holocaustului;

Reamintind Planul de acțiune al Organizației pentru Securitate și Cooperare Europeană (OSCE) privind Îmbunătățirea situației comunităților Romă și Sinti în cadrul ariei OSCE, adoptată în 2003, care recomandă statelor participante la OSCE să „includă istoria și cultura romilor în texte educaționale, cu atenție deosebită pe evenimentele trăite de persoanele de etnie romă și Sinti în timpul Holocaustului”;

Având în vedere Declarația Forumului Internațional de la Stockholm din ianuarie 2000 privind Holocaustul și activitatea Alianței Internaționale pentru Comemorarea Holocaustului (IHRA) în promovarea cercetării, educației și rememorării persecuției romilor în timpul Holocaustului;

Recomandă guvernelor statelor membre, în conformitate cu sistemele lor constituționale și cu politicile lor naționale, regionale și locale respective, circumstanțe și responsabilități, în special în domeniul educației primare, secundare și terțiare:

- să implementeze principiile și acțiunile propuse, prezentate în anexă;
- să atragă atenția asupra acestei recomandări Ministerelor Educației și altor factori relevanți, în special consiliile învățământului de la nivel local, regional și național;
- să traducă această recomandare în limbile oficiale ale statelor membre; și
- să revizuiască implementarea ei în termen de cinci ani și la intervale similare în continuare.

Anexă la Recomandarea CM/Rec(2020)2

Principiile și acțiunile propuse pentru includerea istoriei romilor și/sau nomazilor în programa școlară și în materialele didactice

I. Scopurile recomandării

Scopul acestei recomandări este să promoveze includerea istoriei romilor și/sau nomazilor, inclusiv rememorarea Holocaustului romilor, în programa școlară și în materialele didactice, pentru a cultiva toleranța și respectul în școli; a dezvolta conștiința istorică a tuturor elevilor; a contribui la afirmarea identității romilor și/sau nomazilor; și a spori înțelegerea faptului că romii și/sau nomazii sunt parte integrantă din societățile naționale și din comunitatea europeană.

Se înțelege că introducerea predării istoriei romilor și/sau nomazilor nu va necesita suplimentarea orelor de curs, ci ar putea fi încorporată în diferite materii, precum istoria, educația civică sau socială, literatura, religia sau etica, artele, muzica sau limbile străine, având astfel implicații bugetare minime, sau chiar inexistente.

Se înțelege de asemenea că predarea istoriei romilor și/sau nomazilor va contribui la dezvoltarea unui număr de competențe (cetățenia democratică, drepturile omului, egalitatea genurilor, aptitudini sociale, înțelegere interculturală, etc.) necesare elevilor și studenților, și va adânci înțelegerea dezvoltărilor istorice și politice, oferind o perspectivă diferențiată a fenomenelor societale și culturale.

Dezvoltarea unor materiale didactice relevante poate porni de la materiale deja existente pe internet aparținând Consiliului Europei și altor participanți internaționali și trebuie contextualizată la situația națională, în cadrul unor consultări cu reprezentanți ai comunității romilor și/sau nomazilor.

II. Definiții

Pentru scopul acestei recomandări:

Anti-țigănistul este o formă specifică de rasism, o ideologie bazată pe superioritate rasială, o formă de deumanizare și rasism instituțional, hrănite de o discriminare istorică, exprimată, printre altele, prin violență, discurs de instigare la ură, exploatare, stigmatizare și cel mai agresiv mod de discriminare.²

Termenul „Holocaustul romilor” este folosit conform practicilor curente ale Consiliului Europei și în urma concluziilor și recomandării conferinței cu titlul „Vocile Uitate”, organizată de Forumul European al Romilor și Nomazilor (ERTF), în colaborare cu Consiliul Europei la Parlamentul Român, în București, pe 7 aprilie 2016.

Prezenta recomandare nu ia atitudine în privința termenului din limba romani, de folosit în contextele naționale respective pentru referire la Holocaustul romilor. Concluziile conferinței „Vocile Uitate” confirmă existența mai multor termeni folosiți de romi în diferite părți ale Europei pentru a denumi Holocaustul romilor, precum „Samudaripe(n)”, „Mudaripe(n)”, „Phar(r)aj(i)mos”, „Por(r)ajmos” ori „Kalí Traš”.³ Autoritățile naționale, în urma consultărilor cu comunități rome naționale sau locale și cu savanți romi, pot alege cele

² Recomandarea de Politică Generală Nr 13 a Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) privind combaterea anti-țigănistului și discriminării împotriva romilor, adoptată pe 24 iunie 2011.

³ „Samudaripe(n)” ori „Mudaripe(n)” înseamnă „uciderea tuturor” și amintește de termenul iudaic „Shoah” („distrugere”).

„Phar(r)aj(i)mos” ori „Por(r)ajmos” înseamnă „ceea ce devorează”, care, totuși, poate fi un termen ofensatoriu în anumite variante ale limbii romani. „Kalí Traš” ar putea fi tradus prin „tragedie neagră” sau „oroare neagră”.

mai potrivite variante lingvistice din limba romani în scopul predării istoriei romilor. Este totuși important ca profesorii să cunoască și să semnaleze prezența diferiților termeni din limba romani care identifică Holocaustul romilor.

Studiul istoriei romilor și/sau nomazilor poate cuprinde, unde este cazul, cultura romilor și/sau nomazilor. Aceasta poate fi inclusă în diferite materii școlare precum istoria, educația civică sau socială, literatura, religia sau etica, artele, muzica ori limbile străine.

Termenul „materiale didactice” trebuie înțeles într-un sens larg, incluzând manuale, planuri de lecție, resurse educaționale deschise și material pedagogic digital.

Metodele de predare la care se referă prezentul text includ, între altele, activități educative neoficiale și extra-curiculare, predare Teaching methods referred to in the present text include, *inter alia*, non-formal education and extra-curricular activities, immersive teaching, site visits, living history and living libraries, storytelling, social media, exhibitions, study visits, exchanges, gatherings, training, workshops and seminars.

III. Principii și acțiuni propuse

1. Predarea istoriei romilor și/sau nomazilor și includerea ei în programa școlară și materiale didactice trebuie:

- a. să includă predarea echilibrată și contextualizată a istoriei romilor și/sau nomazilor, reflectând atât prezența lor națională și contextul istoric, cât și istoria lor comună ca indivizi prezenți de secole în Europa;
- b. să includă informații despre contribuția romilor și nomazilor la economiile naționale, în special comerț, prelucrarea metalelor și alte meșteșuguri, cât și creșterea animalelor, și să se refere la diferite aspecte ale istoriei și culturii romilor și/sau nomazilor, precum poveștile, literatura, religia, muzica și tradițiile, precum și progresul social asimetric și accesul inegal la drepturi sociale;
- c. să includă informații despre istoria romilor și/sau nomazilor în alte materii școlare, precum economia, educația civică ori socială, literatura, religia ori etica, artele, muzica sau limbile străine;
- d. să asigure, sau, în cazurile când statul nu are răspundere directă la nivel regional și local, să încurajeze predarea istoriei romilor și/sau nomazilor la nivel local tuturor elevilor și studenților;
- e. în cadrul general al educației și inițiativelor privind drepturile omului, egalității și/sau anti-discriminării, și ca un mijloc de a împiedica noi crime împotriva umanității care i-ar putea afecta, între alții, pe romi și/sau nomazi, să sensibilizeze populația în legătură cu anti-țigănistul drept o formă specifică de rasism și în legătură cu negarea statutului romilor și/sau nomazilor drept victime ale Holocaustului, subliniind rădăcinile istorice ale acestor prejudecăți și consecințele lor în urma discursului instigator la ură și violenței împotriva romilor și/sau călătorilor în epoca contemporană;
- f. să dea ocazia reprezentanților organizațiilor și comunităților romi și/sau nomade, în colaborare cu comunitățile școlare implicate, de a se întâlni cu elevii/studenții pentru a discuta și a ilustra anumite aspecte ale istoriei romilor și/sau nomazilor și pentru a furniza mărturii;

2. Dezvoltarea și revizuirea materialelor și metodelor didactice trebuie:

- a. să dezvolte programe școlare și metode pedagogice flexibile, care să recunoască diferențele culturale, să promoveze diversitatea și să includă o abordare din perspective multiple care să arate întreaga complexitate a istoriei și să asigure un sentiment de istorie comună;
- b. să asigure ca programa de istorie sau educație civică în special să reflecte felul în care activitățile și comportamentul indivizilor obișnuiți sau grupurilor sociale au cizelat istoria societăților europene;
- c. să ia aminte la sursele istorice în scopul de a combate anti-țigănistul, discursul de instigare la ură, propaganda și falsele informații;
- d. să analizeze și să revizuiască programele școlare, cu accent pe programa de istorie, în scopul de a include conținut legat de istoria și cultura romilor și/sau nomazilor în predarea istoriei generale;
- e. să analizeze și să revizuiască manualele actuale pentru a elimina stereotipurile legate de romi și/sau nomazi; în ce privește predarea artelor sau literaturii din perioade mai vechi, care exprimă idei anti-

țigănești, să dezvolte materiale care să contextualizeze astfel de conținuturi ca parte din istoria anti-țigănistului, asigurând o înțelegere critică a naturii controversate a acestui conținut, care trebuie predat numai studenților ce sunt capabili de un nivel de abstractizare necesar pentru înțelegerea textelor ca documente istorice;

f. în scopul implementării celor două activități menționate mai sus, să identifice oportunitățile care permit includerea istoriei romilor și/sau nomazilor în predare și instruire, să le actualizeze și să le pregătească pentru contextele naționale specifice; și să pregătească un ghid pentru implementarea materialelor didactice revizuite și a metodelor de instruire în colaborare cu comunitățile rome și/sau nomade și cu societatea civilă, universitari, institute de instruire a cadrelor didactice și organizații ale profesorilor și pedagogilor;

g. să folosească materialele de predare, pedagogice și de cercetare existente, mijloacele și publicațiile privind istoria romilor și/sau nomazilor, pregătite de organisme internaționale, precum Consiliul Europei, Agenția Uniunii Europene pentru Drepturile Fundamentale (FRA), UNESCO, Alianța Internațională pentru Comemorarea Holocaustului (IHRA), Fundația/Institutul Shoah pentru Istorie și Educație Vizuală a Universității din Southern California (USC), Institutul European al Romilor pentru Artă și Cultură (ERAC), Asociația Europeană a Educatorilor în domeniul Istoriei (EUROCLIO) și alte instituții;

h. să pregătească învățământ suplimentar de calitate și materiale didactice gata să fie folosite, în colaborare cu societatea civilă și universitarii rome și/sau nomazi, pentru a lucra cu resursele existente și a le completa.

3. Studiul Holocaustului romilor și al altor persecuții istorice trebuie:

a. să formeze parte integrantă din predarea și învățarea despre Holocaustul comis de regimul nazist și aliații săi, cât și despre alte acte comise împotriva romilor și nomazilor pe teritoriul european, iar acesta trebuie să fie completat de predarea și învățarea episoadelor relevante din istorie, în care romii și nomazii nu au fost victime;

b. să se refere la narațiuni pozitive despre istoria romilor și/sau nomazilor, precum contribuția lor la moștenirea culturală locală, națională și europeană, și rolul activ al comunităților rome, Sinti și Yenish în mișcările de rezistență anti-naziste și anti-fasciste;

c. în afară de capitolul specific despre Holocaustul romilor, să se refere, unde este cazul, la celelalte forme de persecuție ale romilor și/sau nomazilor în Europa (politici anti-vagabondaj, încălcări ale drepturilor părinților și copiilor, asimilare forțată, sedentarizare forțată, sterilizare forțată, politici de limitare și deportare, etc.);⁴

d. să integreze activitățile legate de comemorarea Holocaustului romilor în învățământul oficial și neoficial, în legătură cu 2 august (Ziua Memorială a Holocaustului pentru Romii din Europa) sau cu o dată mai potrivită cu contextul istoric al statului respectiv, de exemplu aniversări locale și locuri legate de încarcerarea ori deportarea romilor în lagăre de concentrare, și cu anul școlar.

4. Activitățile de instruire trebuie:

a. să ofere instruire corespunzătoare, cu implicarea unor experți și universitari specialiști în istoria și cultura romilor, profesorilor, educatorilor, directorilor de școli, personalului Ministerului Educației și, unde este cazul, altui personal pedagogic pentru a-i pregăti în domeniul istoriei romilor și/sau nomazilor;

b. să introducă instruire obligatorie și sistematică în învățământul bazat pe competențe, dialog/educație interculturală și module diversificate în instruirea inițială și ulterioară a profesorilor.

5. Activitățile extra-curiculare trebuie:

a. să sensibilizeze publicul larg, și în special generația tânără, privitor la prezența istorică a romilor și/sau nomazilor în Europa, și la contribuția lor la istoria locală, națională și europeană;

⁴ Vezi documentele Consiliului Europei privind istoria romilor la www.coe.int/education/roma.

b. să includă activități care să marcheze zile semnificative pentru romi, precum 8 aprilie (Ziua Internațională a Romilor), 16 mai (Ziua Rezistenței Romani), 2 august (Ziua Memorială Europeană a Holocaustului Romilor) și 5 noiembrie (Ziua Mondială a Limbii Romani), sau orice alte date relevante în contextele naționale respective;

c. să sprijine participarea elevilor/studentilor la vizite de studiu în locuri evocatoare pentru istoria și cultura romilor și/sau nomazilor, cu accent pe locurile și muzeele comemorative și de aducere aminte.⁵

6. Cercetarea privind istoria romilor și/sau nomazilor trebuie:

a. să fie promovată prin granturi sau alte mijloace stimulative, oricând este posibil, pentru comunitatea academică, centrele de cercetare și instituțiile culturale; o atenție specială trebuie acordată documentelor istorice și artefactelor legate de cultura romilor și/sau nomazilor, care trebuie încorporate în colecțiile existente, și în colecțiile de mărturii, privind mai ales perioada celui de-al doilea război mondial și modul de viață tradițional;

b. să fie disponibile online și să aibă licențe pentru utilizare educațională.

7. Colaborarea națională și internațională privind istoria romilor și/sau nomazilor trebuie:

a. să aibă ca rezultat o colaborare concentrată, susținută și eficientă între participanții naționali relevanți, cu accent pe profesori și educatori, universități și organizații internaționale active în domeniul cercetării și promovării cunoștințelor despre istoria și cultura romilor și/sau nomazilor, și trebuie să dezvolte colaborarea cu IHRA, în scopul promovării educației și rememorarea Holocaustului romilor;

b. să implice colaborarea culturală internațională și împărtășirea experienței predării istoriei romilor și/sau nomazilor, cât și punerea în comun (și, unde este posibil, adaptarea) mijloacelor, materialelor și publicațiilor existente;

c. să implice organizații neguvernamentale (ONG-uri), în special ONG-uri ale romilor și/sau nomazilor, mai ales cele active în domeniul educației, astfel ca ele să joace un rol activ în conștientizarea istoriei romilor și/sau nomazilor, atât pentru publicul larg, cât și pentru romii și/sau nomazii înșiși, care uneori pot să nu-și cunoască propria istorie;

d. să promoveze includerea predării istoriei romilor și/sau nomazilor în activitatea ONG-urilor naționale și internaționale, precum EUROCLIO⁶ sau federația Europa Nostra.⁷

⁵ Anumite muzee, precum Luvrul și Prado, au organizat expoziții specifice privind prezența romilor în picturi, sculpturi, etc. în cadrul proiectului Consiliului Europei intitulat „Reprezentarea romilor în colecțiile marilor muzee europene”.

⁶ Vezi <https://euroclio.eu/>

⁷ Vezi <https://www.europanostra.org/>